

Ismerkedés a holland büntetésvégrehajtással

A holland Igazságügyi Minisztérium büntetésvégrehajtási főigazgatóságának meghívására ez év elején *dr. Tari Ferenc* országos parancsnok vezetésével magyar delegáció járt Hollandiában. *H. B. Greven* főigazgató, *B. A. Goorbergh* osztályvezető és *L. M. Verhagen*, a tájékoztatási részleg vezetője fogadott bennünket a minisztériumban. Megismertettek bennünket a holland bévé helyzetével, szervezetével, tájékoztattak minket a jövőre vonatkozó terveikről. A rákövetkező napokban meglátogattunk öt bv-intézményt, ahol részletesen tájékoztattak minket az ott folyó tevékenységről. Az ország különböző részeibe *Gorbergh* osztályvezető úr egy-egy regionális helyettese – *Kupers úr* (Dél-Hollandia), *Ottens úr* (Nyugat-Hollandia), valamint az ifjúsági szektor vezetője *Bruijn úr* – kísért minket. Tapasztalatainkat a hazautazás előtti búcsúbeszélgetésen összegeztük.

A holland büntetésvégrehajtás szervezete

A holland büntetésvégrehajtás még a nyugat-európai országok között is élenjár a börtönviszonyok humanizálása, a rezsimek differenciáltsága, az intézetek felszereltsége, anyagi és személyi ellátottsága, valamint a szolgáltatások színvonala tekintetében. Történelmi okokból eredően néhány különösen tanulságos és egyedülálló sajátossággal rendelkezik. A 100 000 lakosra jutó ún. bebörtönzöttségi ráta világviszonylatban itt a legalacsonyabb. 1988-ban pl. 36 volt, míg Angliában 98, nálunk pedig 130 körül mozgott, jóllehet ezen országok között a bűnesetek számarányát tekintve nincsenek lényeges különbségek.

A holland társadalom rendkívüli toleranciáját és a börtönbüntetés ilyen visszafogott alkalmazását egy sor nemzeti sajátosság és hagyomány magyarázza. A II. világháború idején a németek sok középosztálybélit és értelmiségit internáltak, ezért széles körű társadalmi egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy börtönbüntetéssel csak a legvégső esetben szabad sújtani az embereket. Vagyis igyekezni kell e szankciónemet a lehető legritkábban alkalmazni és a lehető leghumánusabbá tenni. Halálbüntetést pl. már a múlt század közepe óta nem alkalmaztak a hollandok, noha alkotmányellenessé csak 1982-ben nyilvánították.

Az elítéltek viszonylag alacsony számának nem az ítéletek alacsony száma az oka, hanem a börtönbüntetések rövid időtartama. A holland büntetőpolitika sarokköve az a felismerés, melyet a kutatások egymástól függetlenül, sok

országban megerősítettek, hogy a rövidebb büntetések nem kevésbé hatásosak a bűnözés megfékezésében, mint a hosszabbak. Hollandiában az ítéletek 80%-a fél évnél rövidebb, 10%-a 6–12 hónapos, és csak a fennmaradó 10% hosszabb egy évnél. A börtönbüntetés átlagos időtartama 3,5–4,5 hónap. A fél évesnél hosszabb börtönbüntetés a hivatalos statisztika szerint is hosszúnak számít, és ezért hat hónap letöltése után rendszerint harmadolják. A rendkívül progresszív és liberális büntetőpolitika haladó szellemű törvényhozók, szabadelvű közvéleményen, a jóléti állam magas színvonalú szociális gondoskodásán nyugszik, vagyis azon, hogy a szociális feladatokat ellátó állami és magánintézmények hálózata igen fejlett Hollandiában.

Kiemelkedően fejlett náluk az állam által finanszírozott, de javarészt a civil társadalom autonóm szervezeteire épülő utógondozás. A több mint 150 éves múlttal rendelkező önkéntes utógondozói szervezetek 1969-ben egyesültek az állami szolgálattal, és e föderáció (NFR) nagy önállósággal működő probációs szervezetei megtalálhatók az ország minden részében. Képviselőik egy hányada benn a börtönben tevékenykedik. A probációs szervezetek már a büntetőeljárás előkészítő fázisában szociális jellegű felderítő tanulmányokkal segítik a hatóságok munkáját, a büntetés egyénre szabását és az elkövető érdekeinek védelmét. A felügyeleti, ellenőrzési funkciókkal szemben az egyén felkarolását, támogatását hangsúlyozzák. Az ifjúsági bv-intézetek fele, akárcsak a korlátozott felelősségű bűnelkövetőket gondozó klinikák 50%-a: magánintézmény.

A Holland Igazságügyi Minisztérium szervezetében a büntetésvégrehajtás és a probáció irányítása egyazon főigazgatóság két különálló osztályának feladata. Jellemző, hogy a hivatalos elnevezésekből 1988-ban kiiktatták a bűnözésre, illetve a börtönökre utaló terminusokat. Így pl. az *Ifjúságvédelmi és Elkövető-gondozási Főigazgatóság* bv-részlegének nevéből is, hisz elkövetőgondozási és ifjúsági *intézeti osztály*nak hívják őket. A főigazgató egyébiránt az ifjúságvédelmi és *probációs osztály* ténykedését is felügyeli. A Büntetésvégrehajtás Országos Parancsnokságának megfelelő országos intézetirányító szervnek mintegy 300 munkatársa van.

A már említett bevezető beszélgetésen vendéglátóink rendelkezésünkre bocsátották a holland bévé tevékenységét leginkább meghatározó költségvetési adatokat és ismertették a bv-szektor központi irányításának elveit. A felnőttek számára alapított 62 intézetben 1990 elején 6500 férőhely volt, a fiataloknak létesített 16 intézetben pedig 700. Az intézettípusok szerint ez az alábbi módon oszlik meg. Majd 4800-an vannak zárt intézetben és gyűjtőfogházban, 1000-en a hosszú időre elítéltek ún. letöltő intézetében, 1200-an nyitott intézetben, a női férőhelyek száma pedig 300.

Az IMEI-nek és részben a mi gyógyító-nevelő csoportjainknak megfelelő tevékenység náluk hat klinikán folyik. Ezek együtt közel 400 beutaltat tudnak elhelyezni. A büntetésvégrehajtás személyi állományának létszáma nem egészen 8000 fő. Itt jegyezném meg, hogy a félig nyitott kategóriát valószínűleg másutt nyitottnak neveznék, továbbá, hogy a gyűjtőfogházak letöltő funkciót is teljesítenek a rövid időre ítélték számára, miután ezeket az embereket sok esetben már nem érdemes máshová vinni.

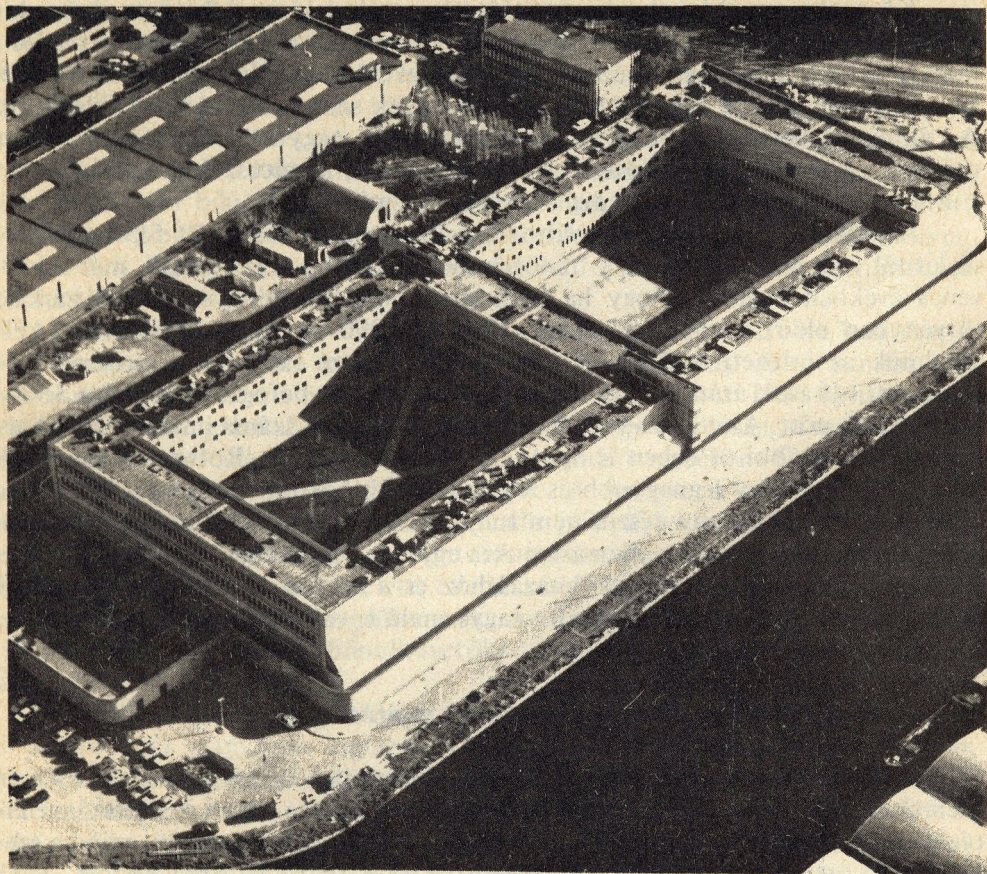
Közvetlen meghívónknak, az intézeti osztálynak az a feladata, hogy ki-munkálja az általános működés irányelveit, hogy módszertani tanácsokat adjon, hogy jóváhagyja az egyes intézmények költségvetését és felügyelje őket. A hatékonyság elbírálása, a személyzeti, képzési ügyek szintén munkaköri feladatuk. Az általános kereteken belül az intézetigazgatók nagyfokú önállóságot élveznek, pl. az éves költségvetést átcsoportosíthatják, s státuszokat szabadon betölthetik. A fejlődés iránya pedig a további decentralizáció.

Az intézményhálózat megváltoztatásához a prognosztizált férőhelyszükségletből indulnak ki. Mivel a bűnözés Hollandiában is növekszik, már a hetvenes években belátták, hogy ha fenn akarják tartani az egyszemélyes zárkák törvényben előírt rendszerét, akkor 1980 és 1990 között a kétszeresére kell emelniük az intézeti férőhelyek számát. Ez a hosszú távú építési program komoly ráfordítások árán meg is valósult. Az intézetek befogadóképessége 3800-ról 7600-ra nőtt. Az e században épített létesítmények száma immár eléri a harmincat. Az utóbbi öt évben is nyolc új börtönt adtak át. Rotterdamban megtekinthettük a négy legnagyobb és legmodernebb börtönök egyikét. Mindezek ellenére az elítéltek egy részét nem tudják időben elhelyezni, sokan szabadlábban várják, hogy megüresedjen számukra egy hely. Egyedülálló, hogy a börtönbüntetés ilyen mértékletes alkalmazásához és a börtön mint intézmény iránti mélyszékes szkepticizmushoz ennyire nagyvonalú beruházási terv társuljon.

A holland intézetek sajátosságai

Hollandiában a maximum 100–120 fős intézetet tartják optimálisnak. Ez már méreténél fogva sem válhat személytelen emberraktárrá. Ilyen kis létszámú intézetben fesztelen, harmonikus emberi kapcsolatok alakíthatók ki, mind a személyzet körében, mind a bvt-alkalmazottak és a fogvatartottak között. A jó légkör, a 10–15 fős elítéltsocsoportok, valamint a velük dolgozó oktatói és tisztviselői csapat pszichológiai biztonságot nyújt; ez pedig az őrzésbiztonság, no meg a hatékony munka legfontosabb eleme. A zárt intézetek építészeti adottságai és technikai berendezései fölöslegessé teszik a löfegyverekkel való őrzést. Pl. a személyzet minden tagja helyzetjelző készüléket hord a zsebében. Ugyanakkor a nevelői teamekhez a hagyományos börtöntisztviselőkön kívül hozzá tartozhat a szociális munkás, a pszichológus, a munkavezető, a testnevelő tanár, a népművelő és így tovább. Mindenütt működnek különféle oktatók és lelkészek is. A biztonsági feladatokon túl ezek az emberek egyre nagyobb szerepet vállalnak a fogvatartottakkal való érdemi munkában, képzettségük – ennek megfelelően – magas.

Az oktatási, képzési, szakképzési, munkáltatási, kulturális, kreatív, készségfejlesztő és szabadidős programok lebonyolítása szempontjából a bvt-intézetek kitűnően fel vannak szerelve. A körletek mellett többféle műhely van drága gépekkel, az elítéltek rendelkezésére áll a torna-, a kondicionáló- és a kultúrterem, de van könyvtár és sportpálya is. Az elítélteknek csupán négy órát kell dolgozniuk, mert Hollandiában úgy vélik, másfajta tevékenységgel hatásosabb kitölteni az idejüket. (A munkáltatás egyébként ráfizetéses, a be-

A rotterdami gyűjtőfogház felülnézetből

vételek csupán a költségvetés 5%-át teszik ki. A díjazás minimális, azaz napi 4,2 gulden. Ez pótlékkal ugyan felmehet 10,6 guldenre is, de ez még mindig csak zsebpénz, ebből tartási költséget nem lehet levonni.) Az igényeikhez és a szükségleteikhez igazodó – részben maguk választotta – programban naponta négy órán át kötelező részt venniük. Ha valaki semmiben nem érdekelt, annak nyolc órát kell dolgoznia.

Érdekes, hogy a változatos rezsimek, a széles programválaszték ellenére a holland törvények igen szerények a büntetésvégrehajtás feladatrendszerének megfogalmazásában. Ez a rehabilitáció eszméjéből való részleges kiábrándulást, illetve a bv-kezelés lehetőségeinek reális felfogását tükrözi. Az elmúlt két évtized vizsgálatai ugyanis bebizonyították, hogy a biztonsági-őrzési és a kezelési orientációjú (azaz sokféle programot felkínáló) intézetek között, ami a visszaesési rátákat illeti, nincsenek lényeges különbségek. A visszaesés általában 50–60 százalék mindenütt. Persze a kezelési típusban a végrehajtás sokkal emberesebb, a fogvatartottak és a bv-alkalmazottak elégedettebbek, kevesebb a konfliktus, jobb a hangulat. A végrehajtás célja ezért Hollandiában az ítéletek

zavartalan és emberséges letöltése, a börtönártalmak megakadályozása, valamint a lehetőségek rendelkezésre bocsátása – segítség és gondoskodás céljából. A kezelés fogalmán egyébiránt az ifjúsági intézetekben a személyiség gazdagítását értik, ám az elmeclinicákon orvosi értelemben használják a kezelés kifejezést.

A rezsimek – a négy-öt elítéltsocporttal működő kis létesítményben is – eltérnek egymástól, mert a programokat részben szabadon állítják össze, és mert igyekeznek kihasználni a differenciálás minden lehetőségét. Országos gond, hogy az elítéltek mintegy fele külföldi, kulturális háttere nem holland, s megközelítőleg ugyanennyi alkoholista, illetve narkomán van köztük. A fogvatartás feltételeit a kinti viszonyokhoz közelítik, s e tekintetben ugyanolyan messzire jutottak, mint a skandináv országok. Az egyszemélyes zárkák és a 10–15 fős elítéltsocportok közösségi termekkel ellátott körletei kényelmesek, kulturáltak, tiszták. Igyekeznek minél esztétikusabb környezetet teremteni, ezért képzőművészeti alkotások vásárlására se sajnálják a pénzt. A nálunk szokásos katonás rendnek a nyomát se lertük. A légkör fesztelen, oldott, sok helyütt egyenesen barátságos, kedélyes.

Még a zárt börtönökben is a saját ruhájukat hordják az elítéltek, eltekintve az alsóneműtől és a munkaruhától. A személyzet is polgári ruhát hord nagyobb-részt. A fogvatartottak változó gyakorisággal, de mindenütt használhatnak telefont. Látogatókat hetente fogadhatnak. A tévécészüléket egyszemélyes zárkájukban általában bérlik. Bizonyos idő elteltével a félig-nyitott intézetekből havonta egyszer hazamehetnek a hétvégén. Az étkeztetés kitűnő. A legtöbb helyen költségvetési keretből, ám külső vállalkozótól rendelik meg a menüt. A személyzet kedvezményes térítéssel ugyanazt fogyasztja, mint az elítélt.

A büntetések és a jutalmazások skálája szűk. Úgy tűnik, a távozási engedélyek megadása, illetve megvonása, a zártabb vagy nyitottabb intézménybe való áthelyezés lehetősége elegendő ösztönző hatással bír. A nyitott intézetben a fegyelemsértőt bezárhatják egy napra a saját szobájába, súlyosabb esetben egy másik, büntetőnek kinevezett nem sokkal kényelmetlenebb helyiségbe. A zárt börtönökben a komolyabb fegyelemsértésért több napos fegyelmező zárka jár, amely ugyanolyan rideg, mint a miénk. A személyzet nagy létszáma, a tartósán együtt élő és dolgozó elítéltsocportok lehetővé teszik a fogvatartottak alapos megismerését, az egyénre szabott bánásmódot. A közösségek problémáit, tagjainak magatartását az értük felelős tisztviselők – külön is, meg az elítéltek bevonásával is – hetente tüzetesen elemzik, értékelik; azaz mindenkiről részletes, személyre szóló dossziét vezetnek.

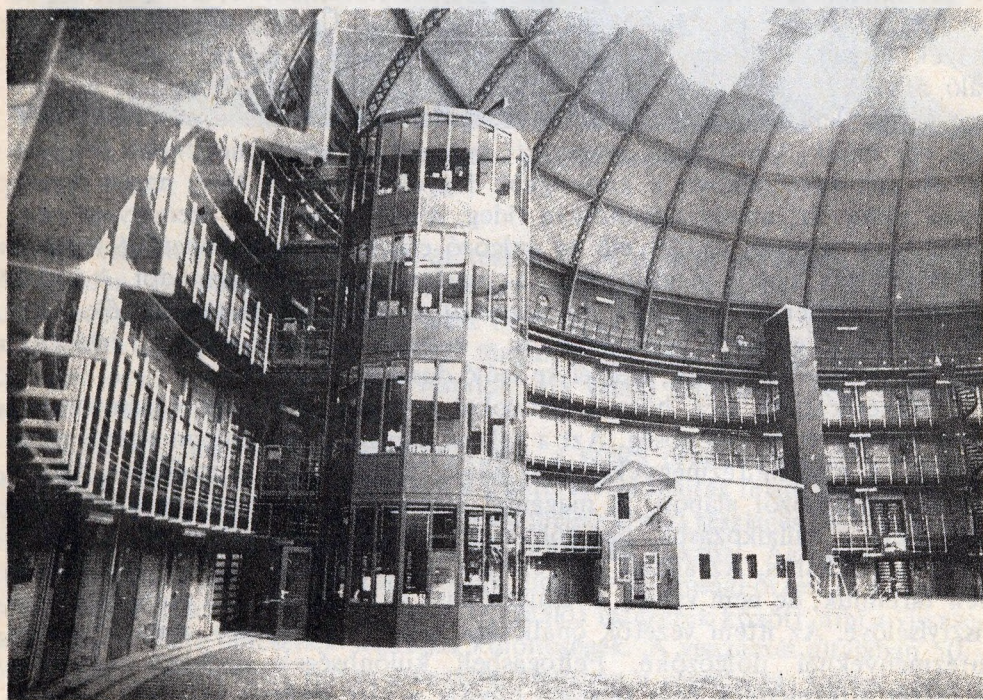
Rákérdeztünk arra, hogy a fiatalokat befogadó állami és magánintézmények között mi a különbség. Azt a választ kaptuk, hogy érdemi eltérés nincs köztük. A magánintézményeket is az állam finanszírozza, szerződéses, ha úgy tetszik, vállalkozói alapon. A magánfél alapvetően ingatlanát és szaktudását viszi bele a vállalkozásba, bár többnyire szoros kapcsolatban áll különféle alapítványokkal is. Az állami irányelveket, a törvényekkel együtt nekik is be kell tartaniuk, de nem válnak a minisztérium által közvetlenül utasítható köztisztviselővé. Az itteni vezetők önállósága valamivel nagyobb, mint az állami intézményeknél dolgozóké. Felfogásbeli különbségek azonban adódnak. A privát intézmények nem szívesen bővítik a zárt intézeti helyeket, mert az ellenkezik a filozófiájukkal.

Röviden a meglátogatott intézetekről

Tanulmányutunkon három fiatalkorúak számára fenntartott intézetet, egy gyűjtőfogházat és egy felnőtteket őrző zárt börtönt tekintettünk meg. Az 1967 óta működő *De Corridor, átmeneti nyitott intézet* 18–25 éves fiúknak. Körülbelül százan büntetésük utolsó szakaszában kerülnek ide, mások pedig 5 héttől 6 hónapig terjedő ítéletidejük egészét itt töltik, mert alkalmasnak találtattak az itteni feltételekre. A modern, pavilonos épületegyüttes hatalmas területen, gyönyörű természeti környezetben fekszik; a munkáltatás ezért részben erdészeti. A *De Corridor* nyitottsága miatt, programjainak jellege miatt inkább emlékeztet cserkész táborra, mintsem bv-intézetre. Pl. az egyik foglalkoztatási forma a táborozási ismeretek elsajátíttatása.

A kitermelt és feldolgozott faanyagból ötletes vállalkozásként játszótéri berendezéseket készítenek helyi közösségeknek kereskedelmi szerződés alapján. E munka révén kapcsolatba lehet kerülni a lakosokkal, ugyanakkor maga a tevékenység örömet okoz, konstruktív módon hat a személyiségre. A programok egy része, így a számítógépek kezelése, az idegen nyelvek tanulása stb. szabadon választható, ám a fiatalok gyakran döntenek a sportfoglalkozások számának gyarapítása mellett. Egyébként a holland börtönökben norma írja elő, hogy hente minimum két órát testnevelésre kell szánni.

Az *Overbergi Állami Fiúintézet* ötven különösen nehéz, pontosabban nehezen kezelhető 12–18 éves fiúnak ad otthont. Különálló barakkokban, ál-

Egy új börtön belseje a hollandiai Haarlemben

landó felügyelet mellett, de biztonsági berendezések nélkül laknak tíz fős csoportokban. Száz intézeti dolgozó foglalkozik velük. Hét szakmában szerezhetnek képesítést, öt fős csoportokban folyik intenzív oktatásuk. Az igazgató kifejtette nekünk pedagógiai elképzelésüket, melynek lényege a kudarcorientált fiatalok sikerélményhez juttatása. Céljuk: a fiatalok felruházása minél több szakismerettel, szociális készségük erőteljes fejlesztése, önbizalmuk, önbecsülésük növelése.

Egy koncentrációs tábor helyén épült a *Nieuw Vosseveld Intézet*, melyet érintésvédelemmel ellátott drótkerítés meg hatméteres betonfal vesz körül. A belső pavilonokban kényelmes feltételek között élnek az elítéltek, és igen csak gazdag programokból választhatnak. A nehezen kezelhető fogvatartottakból álló 12 fős csoportok nemcsak a külvilágtól, hanem egymástól is el vannak különítve. Az infrastruktúra természetesen összeköti őket. A közösségi helyiségeket ugyanis a körletrészek találkozásánál alakították ki, így azok két oldalról is megközelíthetők. A csoportok felváltva használják e termeket, de ritkán érintkeznek egymással. A régi épületben a fiataikorúak gyűjtőfogháza és elosztóközpontja működik, de van egy gondosan szeparált félig-nyitott drogmentes részlege is ennek a zárt intézetnek.

A *Rotterdam* Gyűjtőfogház méreteiben a Markóhoz hasonló, bár annál néhány évvel régebben épült. Az egyszemélyes zárkák miatt mindössze 350 fogvatartottat lehet itt elhelyezni. Ennek ellenére ez Hollandia legnagyobb létszámú bv-intézete. A zárkák zöme nappal is nyitva van, nem láttuk fizikai jelét a 12 fős elítéltszempontok elkülönítésének. Ebédidő tájt fesztelenül csevegő, civilruhás társaság zibongott a függőfolyosókon, akik között alig lehetett felfedezni a szintén civilruhás őrszemélyzetet. A fogvatartottak dolgozhatnak, tanulhatnak, de egyik tevékenységre sem lehet őket kötelezni. A 17 000 kötetből álló 25 nyelvű könyvtár könyvvállományát három felsőfokú végzettséggel bíró könyvtáros gondozza bv-alkalmazottként.

A *De Schie, modern zárt börtön* szintén Rotterdamban. Nemrég készült el, 68 millió guldenbe (azaz 2700 millió forintba) került, és 252 elítéltet tud befogadni. A nyolcszögletű, háromszintes épülethez két belső udvar tartozik. Kívül-belül derűs színekkel van kifestve. A zárkaablakok, bár rácsosak, nyithatók. Az elítéltek rengeteg szemetet dobálnak ki rajtuk, ezért ezt szeretnék valamiféle pótlólag felszerelt berendezéssel megakadályozni. A börtönt tervező híres építész munkája közben állandóan kikérte a bv-szakemberek véleményét, így sikerült a börtön valamennyi funkcióját figyelembe véve a kiszolgáló egységeket egyetlen épületben elhelyezni. A zárkák, a közösségi helyiségek, az üzemek, a tantermek, a tornatermek, az ún. ellátó részlegek, az egészségügyi és igazgatási osztályok, az ún. látogatóhelyiségek, köztük az intim látogatók számára kialakítottak is kényelmesen, maximális biztonsággal elférnek egy helyütt.

Tanulságos az erősen izolált biztonsági részlegük is. Itt hat különösen veszélyes fogvatartottat őriznek. Ezeket az elítélteket még az udvarra sem viszik ki, a padlástérben alakítottak ki számukra egy sétalót. Hollandiában az ilyen különösen veszélyes fogvatartottakat nyolc intézet képes befogadni a maga kivételes, extra részlegeiben. S a biztonság érdekében rendszeresen ide-oda helyezik őket.

A holland bv-gyakorlatot ismerve, sok olyan tapasztalatra tettünk szert, amelyet jogalkotásunkban és a hazai büntetvégrehajtás korszerűsítése során érdemes figyelembe vennünk. *Összefoglalás* gyanánt csupán a legfontosabbakat kiemelve:

1. Zárt intézeteik magas fallal, jelzőrendszerrel ellátott kerítéssel vannak körülvéve, s *fejlett technikai berendezések birtokában minimális élő erő alkalmazásával garantálják az őrzés biztonságát*. E megoldás hosszabb távon bizonyára olcsóbb is. Az egymástól jól elkülönített kis egységek, a team-szervezetek egyfelől szavatolják a biztonságot, másfelől a hatékony nevelés előfeltételeit képezik.

2. Az intézetek közötti és az egyes intézeteken belüli *differentiálás rendkívül kifinomult, az elítélt sajátosságaihoz igazodóan sokféle fokozatot és mozgást tesz lehetővé* a nyitottság és a zártság között, s ez számos előnnyel jár. Csaknem mindenütt működnek igen szigorúan őrzött, illetve elkülönített részlegek, ahol a kábítószeresek vagy a fegyelmi büntetésüket töltők tartózkodnak.

3. Az elítéltek emberi jogainak és méltóságának tisztelete indokolt esetben nem zárja ki a kemény fellépést. A dühöngő rabokat pl. műtőasztalra fektetik, lekötözik őket, ám *a felügyelő orvos nem adhat nekik nyugtató injekciót* a belegyzésük nélkül, mert a holland törvények szerint az elítélt szabadon rendelkezik a testével.

4. *A munkáltatás szerepe és rezsimen belüli súlya azonos a tanulással*. Ezért igyekeznek a személyiség egészére irányuló, készségfejlesztő programok gazdag választékával az elítéltek minden percét kitölteni.

Kiss Sz. Csaba